

PECINA, Martin: KNIHY A TYPOGRAFIE.

Brno : Host, 2017. 344 s.

Jaroslava Šaková

Martin Pecina je typograf a knižný grafik, ktorý získal za svoju tvorbu ocenenia v súťaži o Najkrajšie české knihy roka a European Design Awards. Venuje sa úprave rôznych kníh od poézie cez detskú literatúru až po odborné zväzky. Svoju publikáciu *Knihy a typografie* venoval „v prvé rade mladým kádrum typografického remesla, ale snád v ní najdou zalíbení i někteří dříve narození soudruzi“ (nepag.). Už týmto sympatickým úvodným gestom naznačuje, že kniha sa bude v niečom líšiť od bežných akademických počinov, na ktoré sme zvyknutí. Pecina predstavuje svieži pohľad na typografiu a otvára pred nami nové možnosti, týkajúce sa toho, ako niečo napísať. Doslova.

Monografia sa v roku 2017 dočkala už svojho tretieho vydania. Po prvom uvedení v roku 2011 o rok neskôr nasledovalo rozšírenie o podrobnú anatómiu písma či slovníček pojmov. Najnovšie vydanie je doplnené o reflexiu premeny technológií a tiež prináša aktualizáciu obrazového materiálu. Tieto zmeny oproti prvému vydaniu autor objasňuje v úvodných slovách knihy, kde rovnako približuje svoj autorský zámer, týkajúci sa toho, že „typografická knížka nemusí být nutně celá jen o písmu“ (s. 11). V časti nazvanej *Na úvod třetího vydání* nastoľuje tiež otázku nadprodukcie kníh, respektíve hypotetickú situáciu, že by niektoré z tisícov každoročne vydaných kníh vôbec nevysli. Už tieto úvodné zamyslenia anticipujú autorov odľahčený štýl:

„Na světě vychází tolik různých pitomostí, že stojí za seriózní úvahou, jestli náhodou neprospějeme svému okolí tím, že se pokaždé, než něco vytiskneme, důkladně zamyslíme, zda bude přínos hotové věci větší než vynaložený čas a prostředky“ (s. 12). Z dôvodu, že čas ani prostriedky nie sú nekonečné, si musí každý typograf klásť pri svojej práci otázky, do akých projektov sa vôbec pustí.

Pecina sám si kladie dôležité a vysoko aktuálne otázky, presahujúce až do všeobecnejších problémov, aký predstavuje napríklad recepcia vedeckých publikácií verejnosťou: „Zajímají někoho všechny ty tituly našťosované v archivu Národní knihovny jen proto, že jejich archivaci ukládá zákon?“ (s. 13). S týmito úvahami následne korešponduje aj autorova ambícia vytvoriť „text s názorom“, ktorý nebude len ďalším z radu akademických pojednaní o typografii. Úvod knihy sa zaoberá taktiež definovaním jej obsahu – od témy výberu papiera budúceho diela, na ktorom typograf pracuje, cez stanovenie typu písma a väzbu knihy až po zmeny, ktoré sa v poslednej dobe udiali vo svete elektronických kníh. Okrem toho sa Pecina vymedzuje napríklad voči zahraničnej produkcii čisto dizajnerských publikácií.

Jednotlivé časti knihy – 1 *Kniha*, 2 *Knižní grafika*, 3 *Knižní písmo* – sú odlišené okrem iného aj farbou papiera (druhá časť je vytlačená na bielom, ostatné dve na svetložltom poklade). Obrazový materiál je z praktických dôvodov len

v obmedzenom farebnom spektre, ale autor čitateľa odkazuje na online zdroje, kde nájde všetko v plných farbách. Prvá časť nazvaná *Kniha* spočiatku pojednáva o rozdieloch medzi čitateľom a zberateľom kníh, čo autor prepája s vymenovaním funkcií čítania, pričom zdôrazňuje spoločenský rozmer čítania a reprezentatívnu funkciu knižnice. V rámci problému nemožnosti prečítať všetko, čo by človek chcel, nachádzame nenásilne inkorporovanú štatistiku: „*A tak môžeme zatiaľ klidne spať, pretože Česká republika patří mezi národy s relativně vysokým procentem čtenářů vášnivých, kteří přečtou více než padesát knih ročně*“ (s. 27). V nadväznosti na zberateľstvo kníh Pecina podáva rozlíšenie medzi bibliofilou a bibliomániou, prináša historický prehľad od čias Gutenberga, v ktorom zobrazuje proces toho, ako sa kniha postupne stávala tovarom, a pridáva aj prehľad histórie bibliofilských spolkov: „*První bibliofilský spolek, The Roxburghe Club, byl založen v Londýně 17. června 1812, pražský Spolek českých bibliofilů funguje od března roku 1908*“ (s. 31).

Rozmanité spôsoby ukladania kníh do knižnice (abecedne, tematicky...) Pecina dopĺňa konkrétnymi tipmi z príručky Stanislava Švehlu z roku 1942. V kapitole *Typografické zákruty a odbočky* popisuje proces vzniku knihy cez jednotlivé kroky (redaktor, korektor, knižný úpravca). Dizajnér 21. storočia všetko urobí na počítači, ale „*[b]yly doby, kdy účta ke knize a k typografickému řemeslu byla skoro posvátná*“ (s. 43) – Pecina svojším, jemne príbehovým rozprávaním zachytáva postupné miznutie ručnej práce v typografii v prospech digitalizácie. Glosuje spoluprácu, respektíve súperenie nakladateľa a typografa v opozícii k autorským projektom, kde osoba zadávateľa absentuje. Autentické zážitky dokáže autor povýšiť na objektívnu charakteristiku situácie, do ktorej prirodzeným spôsobom včleňuje jej tézovité opisy: „*typografická úprava má být adekvátní obsahu*“ (s. 51), „*[t]rendy jsou pro knižní grafiku moc efemérní*“ (s. 52).

Kapitola venovaná elektronickému čítaniu je kontextualizovaná opisom súčasného stavu nepretržitej dostupnosti informácií. Výpočet

úskalí slobody publikovať prakticky čokoľvek sa opäť spája s exkurzom do histórie, v ktorom autor načrtáva tému postupného rozvoja čítania aj vďaka zmene jeho charakteru a nástupu e-kníh. Pecina poskytuje ich typológiu podľa typu zariadenia, spracovania obsahu a technológie zobrazenia textu. Udáva výhody aj nevýhody takéhoto čítania, poznamenáva, že čítačky sú v mnohom krokom späť (nie sú schopné dokonale rešpektovať delenie slov a pod.), no napriek tomu navrhuje konkrétne odporúčania pre softvér, ktorý používajú, a vyzdvihuje aktivitu Googlu a Amazonu, ktoré predstavili vlastné typy písma pre formát e-kníh (Literata, Bookerly).

Druhá časť publikácie nesie názov *Knižní grafika* a spočiatku sa zaoberá tým, ako voľba formátu knihy ovplyvňuje všetky ostatné parametre – venuje sa formátu poézie, odbornej literatúry a kníh pre deti. Po uvedení archaických pomenovaní formátov (folio, kvart, osmerka...) opisuje vonkajšiu štruktúru knihy, ktorá pozostáva z väzby a knižného bloku, a vnútornú, tvorenú vakátom, signetom, dedikáciou a ďalšími časťami. Reflektuje pritom rozdiely medzi knižnou produkciou v Česku a v zahraničí: „*Zatímco ve Spojených státech se ke knihám přistupuje celkem pragmaticky a většina spotřební literatury vychází jako paperback (...), u nás je dobrá kniha pořád spojena s tuhou vazbou*“ (s. 102). Venuje sa aj otázke kombinovania písiem, histórii kurzívy od renesančných písiem a s tým spojenému rozlíšeniu medzi kapitálkami a verzálkami. Prostredníctvom jemne didaktickej rétoriky poskytuje enumeráciu jednotlivých typov písma (dynamické, statické, geometricky konštruované), mimoriadnu pozornosť získavajú špecifickosti nelatinského písma a jeho kombinácia s písmom latinským. Zachytáva napätie medzi slobodou výtvarníka v súčasnej dobe a zodpovednosťou nespájať techniky práce a typy písma ľubovoľne a s diletantským výsledkom. Pri rozbere kombinácie písma a ilustrácie zdôrazňuje úlohu kontextu: „*Každá naše výtvarná realizace je nějak spojena, a někdy dokonce podmíněna místem vzniku a konkrétním okamžikem*“ (s. 139).

Autor postuluje nutnosť poznania optických zákonitostí a dôležitosť abstrakcie – ale len po úroveň potenciálneho narušenia zrozumiteľnosti. Dobrý dizajnér sa podľa neho predovšetkým spolieha na cit, zároveň však dodržiava niektoré elementárne zásady, medzi ktoré patrí napríklad rozlišovanie medzi titulkovými a textovými typmi písma. Táto pasáž knihy je taktiež doplnená praktickými radami: „*Tam, kde párujeme väčšie titulky s drobným textom, lze úspěšně kombinovat základní a střední nebo půltučný řez*“ (s. 151). V kapitole venovanej spôsobom zarovnania textu Pecina pokračuje v uvádzaní anglických ekvivalentov odborných termínov: „*nezarovnaná sazba (unjustified text, jak se říká v angličtině)*“ (s. 155) a rovnako aj v historických exkurzoch – zarovnávanie textu popisuje od čias Gutenberga.

Postupne prechádza k téme mikrotypografie, zaoberajúcej sa pokročilou prácou s medzerami slov (udáva rôzne typy: nedeliteľná, pevná, štvrtinová medzera...) či vyrovnaním dvojíc znakov. Text obsahuje mnoho zaujímavých detailov, ako napríklad fakt, že trojbodka sa netvorí kombináciou troch bodiek, ale špeciálnym symbolom. Samostatná kapitola je venovaná písmovému formátu OpenType, ktorý značne rozšíril a obohatil typografické možnosti (napríklad obsahuje verzáľkové aj minuskové číslice), štylistické sady a kontextové alternatívy.

Časť číslo tri pod názvom *Knižní písmo* je výsledkom autorovej spolupráce s Davidom Březinou, s ktorým vytvorili českú písmovú anatóniu. Toto názvoslovie rozdelili do dvoch častí: „*První z nich představuje tahy, druhá anatomické prvky a zakončení*“ (s. 275). Obe kategórie Pecina následne charakterizuje a ďalej člení. Niektoré pojmy vznikli analogicky k anglickým predobrazom, pre iné boli vytvorené úplne nové pomenovania. Výhodu angličtiny autor vidí napríklad v dvoch pomenovaniach pre výraz čitateľnosť (readability, legibility). V tejto časti otvára aj praktické otázky výberu papiera. Z teórie pridáva základné parametre čitateľnosti knižného písma, ako je rozlišiteľnosť znakov, proporcia písma, jeho serify (priečne

zakončenia písmových ťahov) a konvencie, ktoré nám vnímateľnosť písma uľahčujú.

Samostatnú kapitolu autor venoval diakritike, pričom platí, že „*[z]ákladní pravidlo pro design kvalitní diakritiky lze shrnout do jediné věty: všechna znaménka musí tvořit s literami dokonalou výtvarnou a funkční jednotu a vzájemně mezi sebou velikostí i duktem harmonovat*“ (s. 295). Upozorňuje aj na nutnosť jedinečnosti diakritických znamienok za účelom zabránenia ich zameniteľnosti.

Poslednými kapitolami knihy sú *České knižní písmo* a *Písma použitá v této knize*. V prvej z nich Pecina prezentuje 16 príkladov z aktuálne dostupných českých typov písma, tvoriacich doslova to najlepšie, čo sa na trhu dá nájsť. V druhej kapitole potom opisuje už konkrétny typ písma Lapture navrhnutý podľa nemeckého dizajnéra Alberta Kapra a typ Comenia Sans, ktoré boli použité pri vytvorení tejto knihy.

Martin Pecina vytvoril jedinečnú odbornú publikáciu prístupnú aj laickému čitateľovi. V celej knihe vkladá medzi svoje úvahy stručné a výstižné vety s gnómicou platnosťou: „*Design je komunikační kód, který nám zjednodušuje život*“ (s. 15). Jeho kniha disponuje presahom za hranice stanovenej témy typografie, reflektuje tvorivú aktivitu vo svojej podstate a celistvosti: „*Psaní, jako každá jiná aspoň trochu vážně míněná intelektuální činnost, je pouze způsob, jak se o kousek přiblížit čemusi, co zraje kdesi uvnitř každého přemýšlivého člověka*“ (s. 17). Jeho štýl je jednoduchý, prehľadný a jasný: „*Lidé sbírají knihy třeba proto, že jsou krásné*“ (s. 28). Vie, ako zapojiť odkazy na iných autorov funkčne do textu, a text samotný navyše ilustruje dostatočným množstvom obrazového materiálu, ktorý čitateľovi ponúka možnosť slová autora automaticky konfrontovať s typografickou realitou.

V závere nájdeme slovníček typografických pojmov, s ktorými autor na ploche celého textu pracoval, čo je už len logickou bodkou za touto prehľadnou a sugestívne štruktúrovanou publikáciou. *Knihy a typografie* predstavujú pozoruhodný pokus otriast konvenciami akademického písania pri súčasnom zachovaní jeho podstaty. Martin Pecina čitateľa počas troch

kapitol svojej knihy sprevádza nielen zákutiami odbornej stránky povolania typografa, ale pridáva aj autentické zážitky z praxe, ktorými text oživuje a zároveň tak ilustruje teoretické poznatky v ňom obsiahnuté.

Mgr. Jaroslava Šaková
Ústav slovenskej literatúry SAV
Konventná 13
811 03 Bratislava
Slovenská republika
e-mail: jaroslava.sakova@savba.sk